

Aspecte ale imaginarului politic eminescian

Mihaela MOCANU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
Departamentul de Cercetare Interdisciplinar – Domeniul Socio-Uman
„Alexandru Ioan Cuza” University of Iași
Interdisciplinary Research Department – Socio-Humanities Field
e-mail: mocanu.mihaela@uaic.ro

Aspects of Eminescu's political imaginary

Built around certain recurrent myths (the golden age, the hero as a redeemer, otherness), Eminescu's political imaginary reflects the attitude and political views of a journalist who constantly refuses to be enslaved by the ideological constraints imposed by the two political groups of the time. Due to his journalistic activity, conducted for over seven years, Eminescu becomes the chronicler of the social-political events of his time. The state and its structures, the administration and the social institutions, the governing system, the Romanian people's geographic and historical background, as well as the cultural and artistic life of the nineteenth century gain enriched values in Eminescu's publicistic works, regarded as a genuine historical document of that age. The present study aims at presenting some of the structures that substantiate Eminescu's political imaginary, as pointed out by the articles published by the poet in the journals of his time.

Keywords: political imaginary, myth, Mihai Eminescu, journalism, journalistic discourse.

Imaginarul și arhetipurile acestuia

Multiplicarea studiilor asupra imaginarului, din ultimele decenii, are la bază „sentimentului că adevărata explicație a experiențelor tragice ale veacului (...) se găsește la un nivel mult mai profund decât cel al cauzalității convenționale” (Platon 2005: 2). Neglijate în epoca scientiștii a civilizației europene, reprezentările, visele, miturile și utopiile revin în atenția cercetărilor din varii domenii, ca o revanșă față de conul de umbră în care au fost izolate pentru multă vreme. În acest sens, remarcăm astăzi tendința cercetătorilor de a recunoaște imaginarului un rol activ și o legitimare intelectuală mult timp refuzată. Valorizarea imaginarului pleacă și de la conștientizarea necesității unei reevaluări a dezvoltării universului cognitiv în relație cu modalitatea în care se construiește imaginea despre lume.

Prin natura sa, imaginarul constituie obiectul de cercetare al mai multor discipline: istoria artelor și a literaturii, istoria religiilor, istoria științelor, istoria ideologiilor, istoria mentalităților ș.a. La nivel metodologic, studiile în dome-

niu înregistrează două direcții mari de abordare: pe de o parte, viziunea celor care cred în structuri și regularități ale imaginarului, chiar în permanente (viziunea antropologilor, filosofilor și sociologilor), pe de altă parte, perspectiva celor care pledează pentru diversitate și înfățișări schimbătoare ale imaginarului, adaptate contextului social (structuralismul antropologilor și istoricismul istoricilor).

În ciuda proliferării cercetărilor în domeniu, încercarea de definire a imaginarului se dovedește un demers complicat din punct de vedere tematic și metodologic. Imaginarul este un termen vag, confundat de regulă cu termeni precum *reprezentarea*, *fantasticul*, *simbolicul*, *ideologicul* ș.a. Un merit incontestabil în clarificarea sferei conceptuale a imaginarului îi revine lui Jacques Le Goff, care, în studiul său *Imaginarul medieval. Eseuri*, având ca finalitate înțelegerea modului de funcționare a imaginii în cadrul culturii și societății medievale, propune o serie de delimitări semantice, diferențiind imaginarul de reprezentare, dar și de simbolic și ideologic. Potrivit lui Le Goff, studierea imaginarului dintr-o societate înseamnă sondarea adâncurilor conștiinței sale și ale evoluției sale istorice, în-

seamnă cercetarea originii și a naturii profunde a omului, creat „după chipul Domnului” (Le Goff 1991: 14-15). Alți teoreticieni cunoscuți ai imaginarului: Gaston Bachelard, Gilbert Durand, Mircea Eliade, Ioan Petru Culianu, Lucian Boia, l-au descris pornind de la perspective particulare, desfășurate pe opoziția dintre imaginar și știință. Pentru o definiție adecvată a imaginarului, trebuie să părăsim însă prejudecata conceperii lui ca un substitut sau o contrapunere a rațiunii. „La conviction que l'homme dispose de deux poles intellectuels (concept et image, logique et poetique, etc.) qui travaillent à la fois en synergie et en antagonisme (le contradictoire ou la dualité), est un avantage considerable pour comprendre la complexité de l'homme, de son psychisme, de ses oeuvres, de sa culture. L'homme n'est pas monologique, mais a besoin de deux voies complementaires d'expression et de création” (Wunenburger 2002: p. 8-9). O definiție extinsă, care depășește concepția asupra imaginarului privit doar din perspectiva unei dezvoltări ale imaginilor fantastice ale lumii, eliminând opozițiile imaginar-știință, imaginar-rațional, propune Dan Gabriel Sâmbotin: „imaginarul reprezintă totalitatea imaginilor pe care le avem despre lume, indiferent de forma pe care o adoptă acestea, ordonate într-un complex cognitiv amplu, dinamic și interactiv. Aceste imagini se dezvoltă ca urmare a interacțiunilor eu lume și nu se rezumă la percepția vizuală sau auditivă, ci se construiesc pe baza unui întreg univers social, cultural, cognitiv, educațional” (Sâmbotin 2015: 10).

Pentru abordarea problematicii imaginarului, recursul la *Structurile antropologice ale imaginarului* este imperios. Cartea lui Gilbert Durand pune la dispoziția cercetătorului un repertoriu al marilor constelații imaginare, care rămâne valabil și astăzi pentru problematica imaginarului. Asumându-și o perspectivă simbolică de studiere a arhetipurilor fundamentale ale imaginației umane, Durand lasă să se întrevadă, dincolo de statismul structurilor avansate, regimul dinamic al inventarului de imagini care, intrând în relații complexe unele cu altele, configurează noi și noi constelații. „Acest mare semantism al imaginarului constituie matricea originală de la care porcede orice gândire raționalizată împreună cu cortegiul său semiologic.” (Durand 1998: 28). Un alt nume de referință pentru studiul imaginarului, Gaston Bachelard, scoate în evidență, la rândul său, *dinamismul organizator* al imaginației. Produs al spiritului uman, „imaginarul – adică ansamblul imaginilor și al relațiilor dintre imagini care constituie capitalul gândit al lui *homo sapiens* – ne apare ca marele denumitor fundamental la care vin să se ralieze toate procedurile gândirii umane” (*apud* Durand 1998: 19).

Cei mai mulți cercetători optează pentru recursul la arhetipuri, ca elemente constitutive ale imaginarului. În acest sens, Carl G. Jung, Claude Levi-Strauss și Gilbert Durand, în ciuda diferențelor care separă analizele lor, privilegiază formele cristalizate ale imaginarului, produse de constantele spiritului uman. Definind istoria imaginarului drept o istorie a arhetipurilor, Lucian Boia descrie arhetipurile drept constante sau tendințe esențiale ale spiritului uman, scheme de organizare și interpretare a datelor realității, a căror materie este istoric determinată, dar numai în acest cadru, al unor matrice care nu se modifică niciodată (Boia 2000). Cele mai cunoscute taxonomii ale arhetipurilor aparțin lui: Carl G. Jung (anima - principiul feminin; animus - masculin); Gaston Bachelard (titlurile lucrărilor sale rezumă un întreg program: *Aerul și visele*, *Psihanaliza focului*, *Apa și visele*, *Pământul și reveriile voinței*) și Gilbert Durand (acesta evidențiază două registre ale imaginarului: regimul diurn și regimul nocturn al imagini, primul exacerbând contradicțiile, cel de-al doilea, dimpotrivă, atenuându-le).

Având o semnificație universală, în sensul că aparțin tuturor tipurilor de comunitate umană, indiferent de epoca istorică, arhetipurile nu sunt, în pofida stabilității care le caracterizează, structuri rigide. Ele sunt structuri deschise, al căror conținut se adaptează continuu unui mediu social schimbător. Din această perspectivă, istoria arhetipurilor se dovedește una dinamică, iar relația complexă pe care structurile arhetipale o întrețin cu realitatea obligă la reconsiderarea demersurilor de cercetare a imaginarului.

Imaginarul ca substrat al politicului

Existența unui substrat imaginar în domeniul politicului este larg acceptată astăzi, țesătura de elemente raționale și iraționale constituind, poate, trama ireductibilă a reprezentărilor și credințelor politice. Cercetările în domeniul imaginarului politic înregistrează două atitudini opuse: una pretinde că minimizează sau devalorizează faptele, considerând imaginarul un conglomerat de reziduuri, de epifenomene marginale, care explică unele deviații ale politicului, dar nu merită luate în seamă, pentru o analiză a politicului; b. cealaltă, impresionată de importanța și caracterul polimorf al imaginarului, sfârșește prin a demistifica sfera politicului, nefăcând din acesta decât o lume a jocurilor de minciuni și iuzii, și prin a vedea în el exclusiv expresia iraționalului. Ambele atitudini riscă să devină surse de erori și de sărăcire a inteligenței politicului (Wunenburger 2005: 81).

Imaginarul regrupează reprezentări arhetipale, proto-

tipuri simbolice, care nu au echivalent direct în real, dar care conferă sens deciziilor, opțiunilor și angajamentelor din viața politică. Acțiunile politice nu sunt rodul unor raționamente de tip logico-matematic, fiind tributare imaginilor, simbolurilor și miturilor: „politica nu se face doar cu idei abstracte, universale, dezincarnate; realismul ne obligă să luăm în calcul [și] imaginarul, ca parte a unui fapt socio-politic total” (Wunenburger 2002:7). Studiile subliniază fenomenul întrepătrunderii dintre gândirea politică și imaginar: „pe cât sunt de inspirate convingerile, adeziunile sau refuzurile noastre politice de idei și concepte, pe atât sunt de fortificate analogiile, simbolurile și arhetipurile care le sunt subacente” (Platon 2005: 6).

Cel mai adesea, imaginarul este pus în relație cu mitul. Cu un puternic caracter integrator și simplificator, mitul reduce diversitatea și complexitatea fenomenelor la un sistem privilegiat de interpretare a faptelor. „Mitul oferă o cheie, permițând accesul atât la un sistem de interpretare, cât și la un cod etic (un model de comportament) (...) El introduce în universul și în viața oamenilor un principiu de ordine” (Lucian Boia 2000: 40). Fără a propune o explicație de ordin științific, mitul „povestește o istorie sacră; el relatează un eveniment care a avut loc în timpul primordial, timpul fabulos al începuturilor. Altfel zis, mitul povestește cum s-a născut o realitate, fie că e vorba de realitatea totală, cosmosul, sau numai de un fragment: o insulă, o specie vegetală, o comportare umană, o instituție...” (Mircea Eliade 1978: 5).

Pentru alții, în schimb, noțiunea de mit se confundă cu cea de mistificare: iluzie, fantasmă sau camuflaj, mitul alterează datele observației experimentale și contrazice regulile raționamentului logic; el se interpune ca un ecran între adevărul faptelor și exigențele cunoașterii (Girardet 1997: 4). Deși presupune multă fabulație, mitul politic exercită o funcție explicativă, furnizând chei pentru înțelegerea prezentului și constituind un factor ordonator al faptelor și evenimentelor. Pe de altă parte, acest rol explicativ este dublat de un rol mobilizator: prin tot ceea ce vehiculează ca dinamism profetic, mitul deține un rol important în declanșarea schimbărilor sociale (Girardet 1997: 4).

Miturile politice se caracterizează prin fluiditate și contururi imprecise; ele se suprapun, se întrepătrund, se pierd uneori unul în altul. Asemenea mitului religios, mitul politic este în mod fundamental polimorf: aceeași serie de imagini onirice poate fi vehiculată de mituri, în aparență, dintre cele mai diverse. De asemenea, mitul are caracter ambivalent, fiind capabil să producă rezonanțe și semnificații multiple (adesea opuse): una și aceeași ima-

gine poate suscita interpretări antitetice (vis al refugiu-lui, al adăpostului, al siguranței, casa poate deveni imaginea unei temnițe, simbolul opresiunii prin încarcerare, al înmormântării, ba chiar al mormântului). Dinamismul combinatoriu al acestor structuri este pus în evidență de ceea ce Gilbert Durand numește „constelații mitologice”, adică ansambluri mitologice ce țin de o aceeași temă, adunate în jurul aceleiași nucleu central.

Imaginarul politic eminescian

3.1. Activitatea publicistică eminesciană

Detenta temporală (activitatea publicistică eminesciană se întinde pe o perioadă de peste șapte ani) și spațială (cele cinci volume din ediția Perpessicius sunt covârșitoare prin numărul de articole pe care le înglobează) a publicisticii eminesciene permite reconfigurarea uneia dintre cele mai agitate epoci din istoria poporului român, iar raportarea limbajului jurnalistic al poetului la contextul publicistic al secolului al XIX-lea reliefează originalitatea și rolul acestuia în procesul de modernizare a presei românești.

O perspectivă diacronică asupra publicisticii eminesciene, așa cum o reflectă și volumele ediției Perpessicius, permite identificarea a patru etape în activitatea de ziarist a lui Eminescu, fiecare dintre acestea distingându-se prin dominante tematice și trăsături specifice în planul expresiei: (1) Perioada primelor articole, publicate în timpul studenției la Viena; (2) Colaborarea la „Curierul de Iași”; (3) Activitatea de la „Timpul” și (4) Ultimele articole, publicate în „România liberă” și „Fântâna Blanduziei”. Analiza acestor etape permite decelarea liniilor tematice de forță (chestiunea evreiască, problemele de politică externă, admirația față de trecut, tarele „păturii superpuse”, situația țărănimii) și sesizarea accentuării spiritului polemic, a verbului virulent, care îi atrage gazetarului atâtea critici în epocă.

Manifestându-se în direcții multiple, de la articole pe teme culturale la editoriale politice, de la studii de economie la pamflete și comentarii ironice, Eminescu surprinde problematica diversă a epocii, exprimând în același timp opțiunile personale în privința unui program politic favorabil țării, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea:

„imaginea cea mai plurală, cea mai variată și cea mai autentică a contemporaneității lui Eminescu se oglindește în ziaristica lui și îndeosebi în aceea a sextenatului de la «Timpul». Istoria României, în toate aspectele ei politice, sociale, economice, culturale, dimpreună cu marii și micii ei actori, e consemnată în paginile acestea îngălbenite de

timp, de penița unuia din cei mai sârguincioși și mai pătrunzători martori oculari” (Perpessicius 1983: 180).

Dacă în ceea ce privește creația literară eminesciană, exegeza se dovedește extrem de generoasă, în cazul publicisticii, literatura critică este net inferioară ca volum. Receptarea critică a publicisticii eminesciene a înregistrat de-a lungul timpului atitudini variate: atunci când nu fac obiectul unor interpretări în marginile textelor, articolele jurnalistului oferă prilejul unor anexări ideologice generate de obiectivele de legitimare ale autorilor. O tendință manifestă constă în proliferarea unor judecăți de valoare radicale (*reaționarism, antisemitism, naționalism extremist* ș.a.), generate, în mare parte, de eludarea orizontului istoric al publicisticii eminesciene. Pe de altă parte, remarcăm eforturile unor interpreți de a reabilita imaginea jurnalistului prin demersuri analitice integratoare, care raportează limbajul publicistic eminescian la limbajul presei românești din secolul al XIX-lea. Un alt curent de interpretare este reprezentat de analiza contrastivă a creației literare și a celei publicistice eminesciene, în scopul identificării zonelor de suprapunere și a contaminărilor pe care le manifestă acestea. Fără a epuiza inventarul tipologic al abordărilor publicisticii eminesciene, considerăm că se impune un demers de re-contextualizare a articolelor semnate de Eminescu în presa vremii și renunțarea la atitudinile extreme, de adulare, respectiv detractare, a tot ceea ce a dat pana gazetarului¹.

Analiza discursului jurnalistic relevă concepția lui Eminescu asupra clasei și scenei politice românești, evidențind o serie de constante ale imaginarului politic eminescian pe care le regăsim, sub diverse forme, în toate etapele activității sale publicistice. Prezentăm, în rândurile ce urmează, câteva dintre structurile recurente ale imaginarului politic eminescian, sprijinindu-ne demersul pe exemple excerptate din corpul articolelor.

3.2. Miturile și identitatea națională

Identitatea are un caracter dinamic, procesual, formându-se „în cursul acțiunii sau, mai curând, al interacțiunii, prin schimbul de mesaje pe care le trimitem, le primim și le interpretăm, până ce se formează o imagine de ansamblu, relativ coerentă [a sinelui individual sau colectiv]” (Zdzilaw Mach, *apud* Platon 2005: 20). Această imagine, care evocă un sentiment al apartenenței, o definiție a sinelui este, în mod evident, profund subiectivă, implicând două procese mentale interdependente: căutarea sinelui și în același timp, construirea frontierelor față de ceilalți indivizi sau celelalte grupuri. Există și o dimensiune obiectivă sau exterioară a identității, generată

de percepțiile și atitudinile celorlalți față de un individ sau un grup. Ambele laturi sunt indisolubil legate, se potențează reciproc, reliefând caracterul dinamic, permanenta construire a identității. Identitatea – individuală și colectivă, reprezintă un ansamblu deschis, aflat într-o continuă schimbare.

Veacul al XIX-lea este considerat de istorici drept veacul naționalităților, iar luptele de emancipare și eliberare ale românilor se înscriu în tabloul mai amplu al mișcărilor sociale și politice din context european. Importanța pe care jurnalistul o acordă problemei naționale, pe parcursul întregii sale cariere jurnalistice, este subliniată de Garabet Ibrăileanu: „întotdeauna la Eminescu (...) chestiunea socială se confundă, ori, mai bine, ia aspectul de chestie națională” (Ibrăileanu 1970: 139). Într-un context dificil pentru țară, când o mare parte a teritoriului național era sub ocupație străină, când independența națională reprezenta doar un vis, iar lupta pentru supremație a imperiilor vecine constituia o permanentă amenințare, păstrarea ființei naționale constituie pentru gazetar unul dintre imperativele momentului.

Ideea națională devine o idee-forță a întregii publicistici eminesciene, înregistrând de-a lungul timpului nuanțări, precizări, amplificări, dar care nu se va stinge niciodată. Obsesia ideii naționale, evidențiată în repetate rânduri de eminescologi, își trage sevele din îngrijorarea jurnalistului privind pierderea identității naționale, sub impactul dominației străine și al mirajului modelelor occidentale. Mărturie stau în acest sens și cuvintele lui Ioan Slavici, coleg și prieten al lui Eminescu în redacția „Timpului”: „în acum destul de lungă mea viață n-am cunoscut om stăpânit deopotrivă cu dânsul de gândul unității naționale și de pornirea de a se da întreg pentru ridicarea neamului românesc” (Eminescu 1988: 29). Văzând în limbă, cultură și credință mijloacele principale de cultivare a identității naționale, Eminescu pledează pentru respectul și conservarea valorilor românismului.

Într-o epocă în care o mare parte a teritoriului național se afla încă sub dominație străină, când cele două principate unite nu-și câștigaseră independența deplină decât după războiul din 1877, când România se afla sub permanenta amenințare a luptei pentru supremație a marilor imperii vecine, naționalismul eminescian dobândește o nouă lectură, înscriindu-se pe linia luptei pentru independență a neamului românesc. Subliniind că „naționalismul eminescian” trebuie citit prin grila contextului social-istoric al epocii, Alexandru Sereș notează: „Naționalismul său nu e funciar, ci contextual, folosit aproape exclusiv ca armă împotriva liberalismului, pe care poetul-ziarist îl

combate machiavelic, urmărind cu obstinație scopul său – apărarea valorilor conservatorismului” (Sereș 2000:7). În măsura în care naționalism înseamnă susținerea ideii naționale, într-o epocă în care câștigarea independenței de stat constituie încă un deziderat, Eminescu se înscrie în această ipostază, dar de aici până la revendicarea lui de către legionari drept un simbol al naționalismului extremist, distanța este extrem de mare și nu poate fi generată decât de o grilă ideologică de interpretare.

Apărător al ființei naționale, Eminescu denunță pericolul influențelor străine:

„Adunătura de ieri se aristocratizează, contractă repede deprinderi de jeunesse dorée a Parisului, și viața maimuțată după Occident e scumpă în București – (Eminescu 1985: 143); „S-au zidit fără îndoială multe palate în București, s-au înmulțit numărul acelor cari trăiesc numai în capitală sau numai în străinătate, țara muncește înzecit pentru a întreține absenteismul și luxul, precum și pătura numeroasă de oameni cari și-au făcut din politică o profesie lucrativă; dar tot acest lustru occidental e urmat de umbra vițului și a unei mizerii care, orice s-ar zice, acum douăzeci și cinci de ani nu exista în țară, nu era cu putință să existe” (Eminescu 1985: 198).

Pentru Eminescu națiunea este ridicată la rang de religie, paradele de naționalism provocând repulsie gazetarului: „Naționalitatea trebuie simțită cu inima și nu vorbită numai cu gura. Ceea ce se simte și respectă adânc, se pronunță arareori!” (Eminescu 1985: 163). Printre mijloacele de cultivare a identității naționale, limba, cultura, religia și istoria au, pe lângă încărcătura lor obiectivă, rațională, și o puternică doză subiectivă, de imaginar. De la tribuna publicațiilor la care semnează, jurnalistul pledează pentru respectul și conservarea limbii naționale. Alături de limbă, cultura națională îndeplinește funcția unui factor identitar deosebit de important; la fel, religia, memoria colectivă și, prin extensie, istoria. Ceea ce își amintește (sau vrea să-și amintească) o națiune din trecutul ei, modul cum își amintește ea de acest trecut, dar și ceea ce refuză să-și amintească sunt, indiscutabil, operațiunile cele mai importante prin care se constituie această memorie comună. Gazetarul aduce trecutul în conștiința contemporanilor, interpretându-l și investindu-l cu un sens colectiv.

3.3. Mitologizarea trecutului

Societățile sunt puternic dominate de o concepție mitică, ce asociază istoria unei lente și ineluctabile îndepărtări de un timp originar, când lumea cunoștea o perfecțiune ideală. Mircea Eliade arată în *Mitul eternei reînnoțări* amploarea civilizațională a acestei credințe, marcată de o

metafizică a timpului distrugător. Vârsta de Aur, căreia i se regăsește o versiune în mitul paradisiac din Biblie, este descrisă în imaginar ca o lume inversă vieții actuale.

Eminescu își începe cariera jurnalistică în climatul social-politic din Imperiul Austro-Ungar, într-o perioadă în care se intensifică luptele pentru independență națională, a popoarelor aflate sub dominație străină. Pe acest fundal, datele istorice se împletesc în scrisul jurnalistului cu dimensiunea idealizantă a trecutului, cu poetizarea calităților țărânilor și supralicitarea virtuților neamului românesc. Mitologizarea originilor se reflectă în mitul vârstei de aur, în descrierea idilică a unor timpuri demult apuse și în resuscitarea modelelor istorice, prin evocarea figurilor lui Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân sau Matei Basarab. Inserând tabloul epocii contemporane în rama idilică a trecutului istoric, jurnalistul operează o analiză contrastivă a condițiilor social-istorice ale țării, într-un permanent traseu trecut-prezent-viitor. „Aflându-se deplin în tradiția gândirii conservatoare, Eminescu face să renască în scrierile sale trecutul ca un paradis, un trecut în fața căruia prezentul intră într-o epocă a umilinței naționale, a fatalității și a dezumanizării” – apreciază Joachim-Peter Storfa, cu privire la evaziunea imaginată a gazetarului în spațiul compensatoriu al trecutului istoric (Storfa 2003: 107).

Acuzat frecvent că proiectează asupra trecutului o perspectivă idilică, Eminescu transformă istoria în element de referință pentru actele prezentului, convins fiind că „viitorul (...) e continuarea, în cazul cel mai bun, rectificarea trecutului” (Opere IX, 98). În cadrul excursului jurnalistic, paseismul dobândește semnificațiile unui comentariu explicativ, euristic, de confirmare a valorilor naționale autentice, într-o vreme în care țara doar visa la libertate și independență. Istoria este ridicată în articolele lui Eminescu la rang de valoare paradigmatică, iar evocarea trecutului favorizează evaluarea critică a prezentului și identificarea unor soluții eficiente la problemele politice ale țării. „Jurnalistica eminesciană dispune totdeauna de o scenă, plasată între două vaste orizonturi simbolice, Paradisul și Infernul, afirmă Monica Spiridon. Mai precis, trecutul istoric și, respectiv, prezentul decăzut din vechea demnitate. Între ele, gazetarul face ritual naveta” (Spiridon 2003: 57).

În acest joc al punerii în scenă cu rol demonstrativ, prezentul devine, în contrast cu trecutul, o lume pe dos în care prea puține lucruri sunt așa cum ar trebui să fie. Denta temporală are la bază convingerea jurnalistului că „publicul român, ca orice public din lume, trăiește în prezent și puțini, prea puțini se interesează de trecutul țării lor” (Opere XII, 22) și că ignorarea experienței înaintașilor împiedică procesul de modernizare a țării. Atitudinea en-

comiastică față de trecut îi va atrage jurnalistului acuza de reacționar. Eminescu le răspunde acuzatorilor, chiar în textul articolelor, susținând că: „adevăratul progres nu se poate opera decât conservând pe de o parte, adăugând pe de alta” (*Opere IX*, 417) și că „adevăratul progres, fiind o legătură naturală între trecut și viitor, se inspiră din tradițiunile trecutului, înlăturând inovațiunile improvizate și aventurile hazardoase” (*ibidem*).

Având conștiința relației complexe dintre trecutul istoric și politică, Eminescu le concepe în complementaritate, în măsura în care trecutul oferă premisele desfășurării prezentului, iar politica trebuie să țină cont de vechile fundamente ale societății pentru a-și adecva obiectivele la specificul acesteia. În concepția jurnalistului, istoria are valoare exemplară, iar politica devine agent al istoriei, implicând responsabilități majore. În acest context, „paseismul dobândește alt sens: dacă trecutul are și atribute idilice, Istoria se transformă în istorisire, izvorând din timpurile exemplare și scurgându-se către sfârșit, dilatăndu-se, astfel, sistemul de referință al discursului și ajungându-se la o ficțiune explicativă, euristică” (Baciu 2005: 140). În articole interesează doar caracterul exemplar al acestor istorisiri, faptele oferind premisele desfășurării argumentației jurnalistului și ale proiecției în paradigmatic și în regim de generalitate a poveștii.

3.4. Memoria străbunilor

Un popor se percepe ca o comunitate națională, ca un grup solidar, prin istoria sa și prin valorile comune (în special prin intermediul unei iconografii mitice, a originilor sau a unității etnice). Mediarea trecutului îi conferă unui popor coerență și personalitate, chiar dacă miturile comemorative oscilează între simpla eludare de fapte reale, dramatice sau exaltante, și reconstrucția fantasmatică sau mitologică a unui trecut. Memoria politică, instrumentalizată în vederea activării comunitarismului, devine astfel o ocazie pentru reinventarea trecutului. Inevitabila mitificare (mai ales frecvența eroizare a anumitor oameni și fapte mărețe) ce rezulă din ideea că orice istorie trebuie rescrisă riscă astfel să se transforme uneori în mistificare (Palton 2005: 47).

Trecutul este ilustrat în publicistica eminesciană de figuri istorice memorabile, de fapte de eroism care dobândesc valoare exemplară pentru generația contemporană. Transfigurarea utopică a trecutului, trecerea sub tăcere a aspectelor negative, se înscrie în trama *mitului vârstei de aur*, bogat ilustrat de scrisul eminescian. Dezamăgit de actele clasei politice românești, gazetarul se întoarce spre trecut ca spre un spațiu compensatoriu și nu ezită să-și exprime

admirația față de personalități precum Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân, Matei Basarab ș.a. Exemplul istoric reprezintă unul dintre mecanismele argumentative predilecte ale jurnalistului. Vorbind despre această tehnică argumentativă, Monica Spiridon subliniază: „La Eminescu, imaginea pilduitoare a istoriei este confecționată din date seci și prozaice (economice, demografice sau topografice)” (Spiridon 2003: 100). Incursiunile istorice oferă gazetarului prilejul unor analize contrastive prezent-trecut și configurează coordonatele desfășurării argumentației. Ilustrativ în acest sens este studiul *Basarabia*, în care Eminescu demonstrează apartenența românească a ținutului Basarabiei, printr-o incursiune în trecutul istoric al acestei provincii, ajungând la concluzia că „acel pământ nu l-am cucerit, n-am alungat pe nimenea de pe el, că e bucată din patria noastră străveche, este zestrea împărțitului și nenorocitului popor românesc” (*Opere X*, 70).

Apelul constant la figurile istorice se înscrie în demersul argumentativ al gazetarului: Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Vasile Lupu, Alexandru cel Bun, Mircea cel Bătrân alcătuiesc galeria personalităților istorice care trezesc admirația gazetarului, constituind tot atâtea exemple pentru contemporaneitate. Pe lângă figurile istorice, o serie de personalități ale vieții culturale românești sunt amintite în cadrul textelor: Gh. Asachi, A. Pann, V. Alecsandri, N. Bălcescu, C. Negruzzi completează repertoriul figurilor reprezentative din publicistica eminesciană. Pe aceeași linie, a logicii exemplului, se înscrie transfigurarea hagiografică a destinului unor personalități istorice atestate (Spiridon 2003: 24). Nume precum Matei Basarab, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare sau A.I. Cuza sunt invocate frecvent de Eminescu în cadrul articolelor, fiind oferite drept modele contemporanilor:

„Până la sfârșitul sutei XV-a românii sunt în Ardeal și Țara Ungurească unul din elementele cele mai considerabile în viața politică. Trăind sub voievozi proprii și sub legile lor proprii, fără amestec din partea Ungariei, ziditori și apărători de cetăți, pururea buni ostași, epoca de aur din țările noastre, începută cu Mircea și încheind cu Ștefan cel Mare, e o epocă de aur și dincolo” (*Opere XIII*, p. 215).

3.5. Alteritatea

Diferențierea, raportarea la alteritate sunt esențiale în construirea identității; autodefinirea unui individ sau a unei comunități înseamnă invariabil perceperea celuilalt ca fiind diferit; acest lucru presupune, invariabil, ca elementele selectate în vederea construirii și atribuirii unei identități să evidențieze o deosebire netă.

Manifestând o atitudine critică față de generația care transformă în principii absolute cunoștințele însușite la studii în străinătate, fără a ține cont de specificul autohton, Eminescu pledează pentru măsură, în adoptarea „formelor străine”, și pentru adaptarea acestora la profilul spiritual și la nevoile neamului românesc:

„Nu sunt acestea simțirile unor străini necunosători de istoria țării? Nu s-au mulțumit a batjocori gloriile noastre naționale, au disprețuit apucăturile, deprinderile, tradițiunile, adică tot ce face dintr-un popor să fie el iar nu altul. Și au venit cu idei noi, cu apucături străine, cu tendințe cosmopolite. După capul lor tot ce a fost în țară a fost rău; numai ce au făcut ei este bine” (*Opere XIII*, 122).

Graba cu care clasa politică românească preia modelele Apusului suscită reacția vehementă a jurnalistului care atrage atenția că totul se limitează la:

„Aceeși vânătoare de funcții și câștig, aceeași pretextare a patriei și libertății pentru interese personale, aceeași mizerie care vine fatal la un popor ce-și începe viața prin instituții improvizate de dinafară, sau de străini, sau de uliță, și care n-a cunoscut că orice progres adevărat nu poate fi decât istoric, decât în legătură cu trecutul” (*Opere XII*, 224).

Pe aceeași linie de interpretare, Eminescu critică, într-un amplu studiu intitulat *Creditul mobilier*, introducerea în țara noastră a unor instituții bancare falimentare în țările apusene:

„Proiectându-se înființarea unei bănci în compania numită Credit Mobilier, avem în România spectacolul comic de-a vedea foile invocând când naționalitatea, când patria, când libertatea, pentru a recomanda publicului întreprinderea aceasta. (...) Publicul, văzând pe de-o parte o companie de nume atât de cunoscute, pe de alta zgomotul produs prin ziare, înclină a crede că e vorba d-un institut de aceeași utilitate ca Banca Națională sau Creditul Fonciar bunăoară, pe când în realitate bancheri străini, cu alaiul de nume românești menite a-i populariza, vor să neguțeze pe picior mare la bursa viitoare din București, înființând ceea ce se numește o haute banque par compagnie” (*Ibidem*, 248).

Manifestând încredere în calitățile morale ale poporului din care face parte, Eminescu realizează portretul spiritual al românului, într-o perspectivă contrastivă sugestivă pentru naționalismul jurnalistului:

„Când zicem «român» fantasma psihologică care trece pe dinaintea ochilor noștri în acel moment e un om a cărui semn distinctiv e adevărul. Rău sau bun, românul e adevărat. Inteligent fără viclenie, rău - dacă e rău, fără fățarnicie; bun fără slăbiciune; c-un cuvânt ni se pare că

atât calitățile cât și defectele românului sunt întregi, neînchircite; el se arată cum este. N-are o cocoșă intelectuală sau fizică ce caută a o ascunde, nu are apucăturile omului slab; [i]i lipsește acel iz de slăbiciune care precumpănește în fenomenele vieții noastre publice sub forma linsă a bizantinismului și a espedientelor. Toate figurile acele fățarnice și rele, viclene fără inteligență, toate acele câte ascund o duplicitate în expresie, ceva hibrid, nu încap în cadrul noțiunii «român»” (*Opere XI*, 77-78).

Strâns legată de problematica alterității, chestiunea evreiască este amplu dezbătută de Eminescu într-o serie de articole din paginile „Timpului”, în care jurnalistul comentează tratatul de pace elaborat la Congresul de la Berlin (1877), prin care i se cerea României, ca preț al recunoașterii Independenței, abolirea articolului 7 din Constituția noastră de la 1866, prin care li se interzicea evreilor dreptul de a dobândi cetățenie română, pentru că nu erau „de rit creștin”. Ingerința în treburile interne ale statului provoacă înverșunarea jurnalistului, conducând la afirmații dure:

„Oricât s-ar zice, între noi și evrei este o deosebire de rasă, care nu ne permite nouă s-avem față de dânșii în împrejurări de onoare decât dispreț. Noblesse oblige” (*Opere XI*, 287).

„Ni pare rău de acei puțini evrei cari, prin valoarea lor personală, merită a forma o excepție, dar restul...? Prin ce muncă sau sacrificii și-a câștigat dreptul de a aspira la egalitate cu cetățenii statului român? Ei au luptat cu turcii, tatarii, polonii și ungurii? Lor li-au pus turcii, când au înfrânt tractatele vechi, capul în poale? Prin munca lor s-a ridicat vaza acestei țări, s-au dizgropat din învăluirile trecutului această limbă? Prin unul din ei și-au câștigat neamul românesc un loc la soare? De când rachiul este un element de civilizație?” (*Opere IX*, 300).

Judecățile gazetarului nu sunt exclusiviste, acesta nepregetând să recunoască calitățile și superioritatea evreilor față de celelalte nații, mai ales în materie de comerț:

„Cine știe cât de departe suntem de-a urî pe evrei - și aceasta o poate pricepe orice om cu privirea clară - acela va vedea că în toate măsurile noastre restrictive numai dreapta judecată și instinctul de conservare au jucat singure rolul principal”; „Evreul e într-adevăr harnic, inteligent, econom - dar el [e] o natură eminentemente <comercială> bănească” (*Opere IX*, 302).

Concluzii

Expresie a unui moment istoric determinat, publicistica eminesciană relevă, dincolo de conținutul informațional caracteristic discursului mediatic, valorificarea la nivelul structurii profunde a unor mituri, credințe și sim-

boluri naționale, care configurează opțiunile și atitudinile politice ale gazetarului. Pentru Eminescu, realitatea istorică a secolului al XIX-lea se dovedește o „operă deschisă” care favorizează interpretări și lecturi variate, un spațiu care, filtrat de concepțiile și atitudinile politice ale jurnalistului, dobândește semnificații secunde, într-un proces de resemantizare care poartă marca orizontului epistemologic al autorului. În această perspectivă, limbajul politic eminescian se definește printr-un dublu proces de semantizare: denotativă, prin consemnarea evenimentelor politice din epocă, respectiv conotativă, prin apelul la conotații naționale, mitologice, etnologice ș.a. Deplasarea interesului de pe aspectele informative pe dimensiunea analitică este evidentă în apelul jurnalistului la metafore și simboluri evaluative, la analogii și comparații, menite să accesibilizeze conținuturile abstracte, să le confere „substanță” și „vizibilitate” pentru percepția cititorului. Valorificarea potențialului semnificativ al trecutului istoric, al creației populare, al legendelor și miturilor naționale devine o practică curentă în publicistica eminesciană, îmbogățind semantica articolelor și favorizând noi grile de lectură a acestora.

Note:

Pentru o prezentare detaliată a tipurilor de receptare pe care le înregistrează publicistica eminesciană, vezi Mocanu Mihaela, *Celălalt Eminescu și Publicistica eminesciană în orizontul receptării*.

Bibliografie

A. Surse:

- Eminescu 1980: Mihai Eminescu, *Opere/ Works vol. IX*, București, Editura Academiei.
 Eminescu 1989: Mihai Eminescu, *Opere/ Works vol. X*, București, Editura Academiei.
 Eminescu 1984: Mihai Eminescu, *Opere/ Works vol. XI*, București, Editura Academiei.
 Eminescu 1985: Mihai Eminescu, *Opere/ Works vol. XII*, București, Editura Academiei.
 Eminescu 1985: Mihai Eminescu, *Opere/ Works vol. XIII*, București, Editura Academiei.

B. Literatură secundară

Baciu Rodica-Magdalena, *Conștiință critică și viziune tragică în publicistica eminesciană/ Critical consciousness and tra-*

gic vision in Mihai Eminescu's journalistic works, Editura Universitaria, Craiova, 2005, p. 140.

Boia Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului/ For a history of the imaginary*, Editura Humanitas, București, 2000.

Durand Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului/ The Anthropological Structures of the Imaginary*, traducere de Marcel Aderca, Univers Enciclopedic, București, 1998.

Eliade Mircea, *Aspecte ale mitului/ Aspects of the myth*, Editura Univers, București, 1978, p.5.

Girardet Raoul, *Mituri și mitologii politice/ Political myths and mythologies*, Traducere de Daniel Dimitriu, Prefață de Gabriela Adameșteanu, Institutul European, Iași, 1997 (după Raoul Girardet, *Mythes et mythologies politiques*, Edition du Seuil, Paris, 1986).

Ibrăileanu Garabet, *Spiritul critic în cultura românească/ The Critical Spirit in the Romanian Culture*, Editura Junimea, Iași, 1970.

Le Goff Jacques, *Imaginarul medieval. Eseuri/ The Medieval Imagination. Essays*, Editura Meridiane, București, 1991.

Mocanu Mihaela, *Publicistica eminesciană. Un model de analiză situațională/ Eminescu's Journalism. A situational analysis model*, în „Philologica Jassyensia”, Anul IX, Nr. 1 (17), 2013, p. 79-88.

Mocanu Mihaela, *Publicistica eminesciană în orizontul receptării/ Eminescu's Journalism in the Horizon of Interpretation*, în „Studii de Știință și Cultură”, Volumul IX - Numărul 2 (33) 2013, p. 59-68.

Mocanu Mihaela, *Celălalt Eminescu/ Other Eminescu*, în „Philologica Jassyensia”, An X, Nr. 2 (20), 2014, p. 69–80.

Perpessicius, *Eminesciana/ Eminesciana*, Junimea, Iași, 1983.

Platon Al. F., *Imaginarul politic și formarea identităților europene/ Political vision and the formation of European identities*, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Centrul de Studii Europene, Iași, 2005.

Sâmbotin Dan Gabriel, *Anul 1600. Cenzura imaginarii științifice la începutul modernității/ Year 1600. Censorship at the beginning of the imaginary scientific modernity*, Institutul European, Iași, 2015.

Sereș Alexandru, *Naționalismul lui Eminescu/ Eminescu's nationalism*, în „Familia”, nr.4/ 2000, p. 7.

Spiridon Monica, *Eminescu. Proza jurnalistică/ Eminescu. Proza jurnalistică*, Editura Curtea Veche, București, 2003, p. 57.

Storfa Joachim Peter, *Scrierile politice ale lui Mihai Eminescu/ Political writings of Mihai Eminescu*, Editura Paideia, București, 2003, p. 107.

Wunenburger Jean-Jacques, *Imaginarile politicului/ Political imaginary*, Traducere din franceză de Ioan Bușe, Editura Paideia, București, 2005.